

Laarstraat 111

Zutphen

Introductie

Bij de voorbereidingen van een verbouwing van het pand Laarstraat 111 in Zutphen werd op de verdieping van het achterhuis een houten wand ontdekt, die de opzet en indeling heeft van een bedstedewand. Het huis heeft geen beschermde status heeft en de aangetroffen betimmering kan helaas in de nieuwe indeling geen plaats krijgen. Daarom heeft de gemeente Zutphen het initiatief genomen om deze wand te demonteren en op te slaan, met als doel om deze historische onderdelen in een ander historisch object te herplaatsen.

Omdat van deze interessante vondst de directe relatie met de bekende bouwgeschiedenis van het pand nog niet geheel duidelijk was, is aan ARCX gevraagd om met een beknopte bouwhistorische documentatie de oorspronkelijke opzet en locatie van deze wand te reconstrueren. Daarbij is vanuit de volgende invalshoeken gekeken:

- de maatvoering, indeling en opbouw van de houten wand;
- de verschillende afwerkingslagen en de kleur;
- de maatvoering en relevante bouwsporen elders in het pand.

Om tijd en kosten te besparen is de wand in de huidige context fotografisch vastgelegd. Deze foto's zijn digitaal gecompenseerd voor vervormingen en aan de hand van enkele hoofdmaten in de juiste maatverhouding gebracht.

Voor de bouwgeschiedenis van het pand Laarstraat 111 wordt verwezen naar de rapportage van de gemeentelijk bouwhistoricus uit 2010^[1]. Dit rapport is tevens via 'Downloads' te raadplegen.

Footnotes

1. [^] [Laarstraat 111 te Zutphen. Bouwhistorische verkenning en waardestelling.](#)

De Schrijnwerker.
Best gekist, Minst gemist.

De kas besluit in sich den Schat,
Van't winbaar en voorspoedig leeven
Maar waare wijsheid heeft gevat;
Dat sij, en wy, malkaar begeeven;
En maakt een Schat kist van Zyn hart,
Daar Eeuwig goed beslooten wart.

Het vervaardigen van fijn timmerwerk zoals lambriseringen, lijsten en deuren was van oudsher het werk van de schrijnwerker.

beschrijving

Laarstraat 111 bestaat uit een verdiepingloos zeventiende-eeuws huis aan de straat met aan de achterzijde een aangebouwd achttiende-eeuws achterhuis dat twee bouwlagen onder een kap telt. Tot voor kort was de verdieping van het achterhuis met houten wanden ingedeeld in vier vertrekken. Bij het verder strippen van deze ruimten bleek de wand die evenwijdig aan de bouwmuren loopt door pilasters ingedeeld te zijn in drie traveeën gevuld met links en rechts dubbele paneeldeuren en in het midden vaste panelen. Van de deuren is nog één exemplaar aanwezig. Boven de deuren is een doorlopende geprofileerde lijst aangebracht. De velden daar boven zijn gevuld met liggende panelen. Alle onderdelen zijn van naaldhout. Tijdens het onderzoek was het linker deel van de wand en een stuk profiellijst al gedemonteerd, maar nog wel in de ruimte aanwezig.

De wand is totaal 535,5 cm breed en 261 cm hoog.

Afbeelding 1 van 4

Situering van Laarstraat 111 op de huidige topografische ondergrond. (bag viewer Kadaster)

Afbeelding 2 van 4

Overzichtsfoto van het rechter deel van de wand tijdens het onderzoek.

Afbeelding 3 van 4

Deel van de lijst die boven de deuren aangebracht was.

Afbeelding 4 van 4

Het linker deel van de wand was tijdens het onderzoek al gedemonteerd.

Tijlijn

Maatvoering, indeling en authenticiteit

Aan de hand van de bewaard gebleven onderdelen bleek het goed mogelijk de oorspronkelijke opzet van de wand te reconstrueren. Daarbij is gebleken dat de bedstedewand oorspronkelijk op een andere plaats gestaan heeft en hier waarschijnlijk omstreeks 1900 herplaatst is. *Lees verder...*

bedstedewand

De samengevoegde onderdelen van de wand beantwoorden wat betreft indeling en opbouw aan de karakteristieke opzet van een bedstedewand. Uiterst links en rechts een met dubbele paneeldeuren af te sluiten bedstede met daar tussenin een ruimte die voor andere doeleinden benut kan worden. In het geval van Laarstraat 111 is deze ruimte aan de voorzijde afgesloten met een vast paneel, wat betekent dat de oorspronkelijke toegang waarschijnlijk via de achterzijde was. Hierbij moet gedacht worden aan een inloopkast of mogelijk een derde bedstede.

De decoraties van de bossingpanelen en de spiegels van de pilasters zijn stilistisch te plaatsen in de achttiende eeuw, hoewel een datering in het begin van de negentiende eeuw zeker niet uitgesloten kan worden.

Alle deuren - behalve de tweede van rechts - waren afgehangen met zogenaamde knieren. Dit zijn bochtscharnieren die met ijzeren nagels of stiften geborgd worden. Bij de onderzochte wand zijn de scharnierbladen door de wand gestoken en aan de binnenzijde geborgd met twee smeedijzeren spijkers. Knieren worden meestal in een negentiende eeuwse context aangetroffen maar werden ook daarvoor al toegepast^[1]. De tweede deur van rechts was afgehangen met een afwijkend scharnier waarvan slechts een deel van één exemplaar bewaard bleef. De deuren konden afgesloten worden met wervels met houten krukken.

De fotomontage van de gereconstrueerde wand is op hogere resolutie ook via 'Downloads' te raadplegen.

Footnotes

1. [^] [E.J. Haslinghuis en H. Janse, *Bouwkundige termen*, Leiden 1997 p 266.](#)

Afbeelding 1 van 5

Fotomontage van de oorspronkelijke opzet van de wand aan de hand van de bewaard gebleven onderdelen.

Afbeelding 2 van 5

Achterzijde van de bedstedewand. De onbeschilderde vlakken waren (tot voor kort?) voorzien van een binnenbetimmering.

Afbeelding 3 van 5

De bedstededeuren waren afgehangen met knieren. Bij de verdwenen deuren bleef de helft daarvan in de stijlen achter.

Afbeelding 4 van 5

De knieren waarmee de deuren afgehangen waren zijn met ijzeren spijkers aan de achterzijde van de stijlen vastgezet.

Afbeelding 5 van 5

De tweede deur van rechts was met een afwijkend soort scharnier bevestigd.

aansluitingen

Er zijn een aantal aanwijzingen dat de wand in deze configuratie op de verdieping van Laarstraat 111 niet de oorspronkelijke is. Allereerst moet vastgesteld worden dat de ruimte achter de wand niet groot is, maar voor een bedstede nog wel veel te breed. Daarnaast valt op dat de pilasters uiterst links en rechts pas gemaakt zijn. Aan de rechter zijde sluit de pilaster aan op de achtergevel. De rechter stijl van het spiegelpaneel is grotendeels in de muur opgenomen. Aan de linker zijde is de pilaster zo'n 5 cm verbreed met een vullat. Deze aansluitingen verstoren de symmetrie aanzienlijk en maken het onwaarschijnlijk dat de wand voor deze locatie gemaakt werd. Ook de aanwezigheid van een venster in de achtergevel ter plaatse van de ruimte achter de twee rechter deuren maakt een oorspronkelijke functie als bedstede vrij onwaarschijnlijk.

De indruk bestaat dat de wand ter plaatse herplaatst is en dan met name om twee kleine vertrekken af te scheiden van de rest van de verdieping.

Het vertrekje achter de rechter deuren had een achterwand die betegeld was met tegels gezet in Portland-cement met aan de rechter zijde een fonteintje met een watertappunt. Dit was waarschijnlijk een eenvoudig keukentje. Op enig moment zijn de dubbele deuren naar deze ruimte uitgenomen en vervangen door een gordijn. Hiervan bleven de bevestigingsogen van de roede bewaard.

Zutphen was vanaf 1889 voorzien van een drinkwaterleiding, een datering van de realisatie van dit vertrek omstreeks 1900 lijkt daarom een veilige aanname.

Afbeelding 1 van 3

Achterwand van wat waarschijnlijk een keukentje was achter de rechter deuren. Het onderste deel was betegeld en rechts is nog een drinkwaterkraan te zien.

Afbeelding 2 van 3

Aansluiting van de rechter pilaster van de wand op de achtergevel.

Afbeelding 3 van 3

Foto van de bovenzijde van de linker pilaster. De linker stijl is verbreed met een vullat.

kroonlijst

De bovenzijde van de wand sluit in de aangetroffen situatie aan op de onderzijde van de balklaag van de zoldervloer. De open ruimte tussen de vloerbalken wordt opgevuld met losse kopschotjes en vulstukken. In dit verband is verder opvallend dat de bovenste strook van de wand zowel ter plaatse van de panelen als de pilasters niet voorzien is van een afwerklaag. Aangenomen mag worden dat deze strook oorspronkelijk schuil ging achter een betimmering. Hiervan bleef niets bewaard.

Uit de vergelijking van de bedstedenwand uit de Laarstraat met vergelijkbare voorbeelden uit de collectie van de Rijksdienst Cultureel erfgoed ^[1] volgt dat het vrij gebruikelijk was om dergelijke wanden met een (kroon)lijst aan aan de bovenzijde op de vloer aan te laten sluiten. De onbeschilderde zone aan de bovenzijde van de onderzochte wand zou heel goed op een dergelijke afsluiting kunnen wijzen. Bij de herplaatsing van de wand op de verdieping van Laarstraat 111 werd deze lijst waarschijnlijk verwijderd omdat de betimmering anders te hoog zou zijn.

Na de herplaatsing werden de pilasters geel geschilderd en werd de onbehandelde bovenzijde van de liggende panelen afgewerkt met papierbehang.

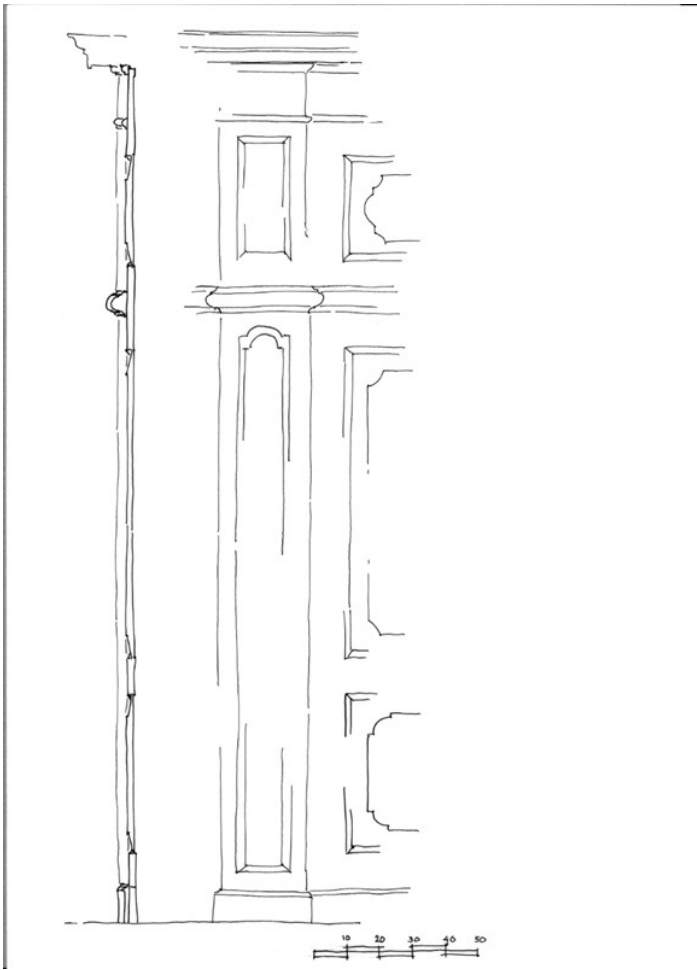
Footnotes

1. [^] <https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/>

Afbeelding 1 van 2

Aansluiting van de bedstedewand op de zolderbalklaag. De open ruimten tussen de vloerbalken zijn opgevuld met losse kopschotjes en vulstukken. De bovenste strook van de wand was oorspronkelijk niet voorzien van een afwerklaag. Aangenomen mag worden dat deze strook oorspronkelijk schuil ging achter een betimmering. Na de herplaatsing werd de onbehandelde bovenzijde van de pilasters geel geschilderd.

Afbeelding 2 van 2

Schetsmatige reconstructie in aanzicht en doorsnede van de bedstedewand in de oorspronkelijke opzet. Zeer waarschijnlijk werd de bovenzijde afgesloten met een (kroon)lijst.

Afwerking en kleur

De bedstedewand is in de loop der tijd meerdere keren in verschillende kleuren geschilderd, voor de laatste keer nadat de wand op de huidige plek herplaatst werd. *Lees verder...*

verflagen buitenzijde

Aan de buitenzijde zijn minimaal zes verflagen aangebracht. De eerste laag is donker groen, gevolgd door een lichtbruine laag. Daar overheen een lichtgroene laag die afgedekt wordt door een grijze grondlaag. Als laatste zijn een laag bruine verf en ter plaatse van de pilasters en de bossingpanelen nog een laag okergele verf aangebracht.

verflagen binnenzijde

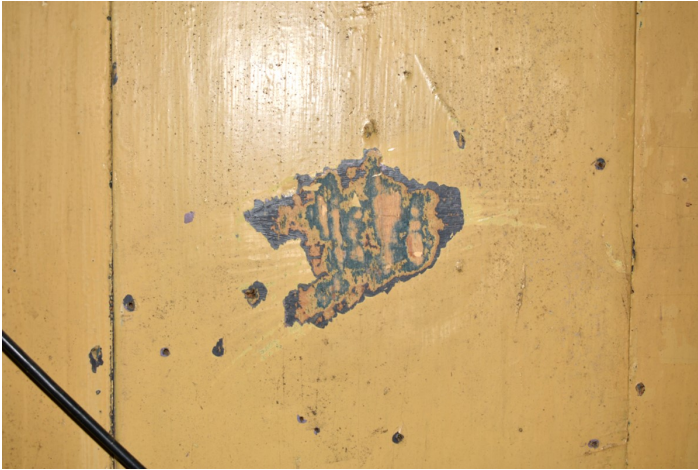
De binnenzijde kent een vergelijkbare laagopbouw, de lichtgroene laag en de grijze grondlaag ontbreken en als laatste is ook hier een laag gele verf over een bruine laag aangebracht.

De balken van de zoldervloer hebben als eerste een groene verflaag met daar overheen aan de buitenzijde een bruine afdekking. Aan de binnenzijde hebben de balken als tweede laag gele verf. Opvallend is verder dat de binnenzijde van de achtergevel ter plaatse van het voormalige keukentje ook geel afgewerkt is.

Op grond van het feit dat de bovenzijde van de pilasters alleen voorzien is van een gele verflaag is de voorlopige conclusie dat deze kleur pas aangebracht is na de herplaatsing van de wand op de onderzochte locatie.

behang

Eerder werd al genoemd dat de bovenzijde van de liggende panelen langs de vloer afgewerkt was met behang. Enkele resten daarvan bleven bewaard. Ook aan de binnenzijde is over de gele verflaag op enkele plaatsen vergelijkbaar behang aangetroffen.

Afbeelding 1 van 4

Een beschadiging aan de binnenzijde laat de opbouw van de verschillende verflagen goed zien.

Afbeelding 2 van 4

Een beschadiging aan de buitenzijde laat de opbouw met verschillende verflagen goed zien.

Afbeelding 3 van 4

Over de gele verflaag bleven aan de achterzijde van de wand enkele resten van een laag papierbehang zitten.

Afbeelding 4 van 4

De strook langs de bovenzijde bestaat uit onbehandeld hout. Tussen de pilasters werd daar overheen later een laag papierbehang geplakt. De bovenzijde van de pilasters kreeg daarbij een laag gele verf.

Bouwspoor

Op de begane grond tekent zich tegen de verdiepingsvloer de plaats af waar mogelijk in het verleden een bedstedewand gestaan heeft. Dit bouwspoor is ingemeten en vergeleken met de bewaard gebleven bedstedewand op de verdieping. *Lees verder...*

Eerder al werd op de begane grond werd onder tegen de verdiepingsvloer van het achterhuis de aftekening waargenomen van een houten scheidingswand, die aan één zijde voorzien was van een indeling door pilasters. Deze aftekening bevindt zich tussen de rechter bouwmuur en de gesloopte gangmuur, evenwijdig aan de voormalige achtergevel van het voorhuis en op ongeveer een meter afstand daarvan.

Om een eventueel verband vast te kunnen stellen tussen dit bouwspoor en de op de verdieping aangetroffen bedstedewand is de aftekening van de verdwenen wand op de begane grond opgemeten en geprojecteerd op de bovenliggende balklaag. Uit deze tekening volgt dat zowel de totale lengte van het bouwspoor (414,5 cm) als de onderlinge afstand van de pilasters op geen enkele wijze overeenkomt met die van de wand op de verdieping.

Ook de ter plaatse tegen de onderzijde van de vloer aangebrachte kleuren bruin en olijfgroen zijn niet aangetroffen op de onderzochte bedstedewand. De bedstedewand van de verdieping heeft dus niet op de begane grond van Laarstraat 111 gestaan.

Zeer waarschijnlijk verwijst het bouwspoor op de begane grond naar een (andere) bedstede- of kastenwand die hier gestaan zal hebben met links en rechts een kleine bedstede gescheiden door een kast.

Afbeelding 1 van 5

Overzicht van de begane grond vanuit het voorhuis in de richting van de achtergevel.

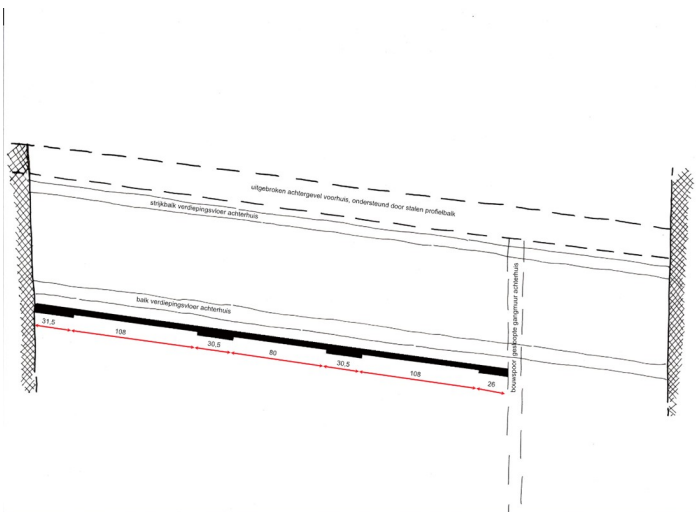
Afbeelding 2 van 5

Tegen de onderzijde van de verdiepingvloer is de aftekening te zien van een houten wand, ingedeeld met pilasters.

Afbeelding 3 van 5

Aftekening van de verdwenen gangmuur in het achterhuis met links daarvan de contour van de houten wand.

Afbeelding 4 van 5

Opmetingstekening van de begane grond met daarop de aftekening van de houten wand geprojecteerd op de verdiepingsbalklaag.

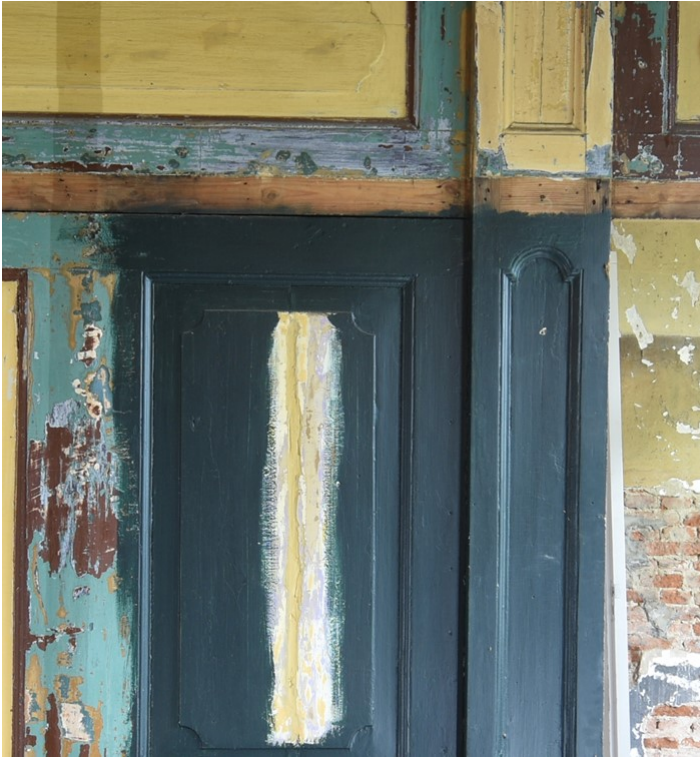
Afbeelding 5 van 5

Tegen de rechter bouwmuur is op de begane grond nog vaag de afdruk van de verdwenen wand te zien.

Conclusie

De op de verdieping van Laarstraat 111 aangetroffen bedstedewand is een unieke vondst. Uit de documentatie daarvan volgt dat deze wand waarschijnlijk van elders afkomstig is en rond 1900 hier herplaatst is als afscheiding van twee kleine vertrekken, waarvan er één in gebruik was als keuken. De wand is niet compleet; drie deuren en het lijstwerk dat aan de bovenzijde aangebracht was ontbreken. Deze onderdelen zijn eenvoudig aan te vullen.

Dergelijke wanden zijn in stedelijke context vrij zeldzaam en vanwege het belang voor het historische inzicht in de materiële wooncultuur van grote waarde voor Zutphen. Omdat aangenomen mag worden dat de wand eerder al verplaatst en hergebruikt werd en op de huidige plaats niet gehandhaafd kan worden, is het aan te bevelen de onderdelen te demonteren en op te slaan, met als doel om deze wand in een ander historisch object te herplaatsen.

Downloads

Bijlagen

Klik hieronder op de titel van een PDF of afbeelding om deze te bekijken/downloaden.

- [montage.pdf](#)

Bijlagen

Klik hieronder op de titel van een PDF of afbeelding om deze te bekijken/downloaden.

- [laarstraat-111-rapport-compleet.pdf](#)

Colofon

Laarstraat 111 Zutphen

bouwhistorische documentatie

ARCX-rapport 0985

x, y coördinaten: x 210.884, y 461.835

©ARCX monumentenzorg en cultuurhistorie, 18 mei 2021

Onderzoek

ARCX, monumentenzorg en cultuurhistorie

Bergstraat 41

6981DB Doesburg

www.arcx.nl

+31(0)313 650190

Opdrachtgever

Gemeente Zutphen

Veldwerk, foto's, tekeningen en rapportage

Peter Boer

ARCX aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.